

Gemeente Hengelo

Accountantsverslag naar aanleiding van de jaarrekeningcontrole over het jaar geëindigd op 31 december 2018

Audit & Assurance

Aan de gemeenteraad van de
van de gemeente Hengelo
Postbus 90155
5000 LH HENGELO

Datum:
21 juni 2019

Ons kenmerk:
3114739150/2019.069773/TMO

Behandeld door:
De heer drs. H. Kuperus RA
Director

De heer R. Vellema MSc EMA RA
Manager

Geachte leden van de raad,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag aan met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2018 van de gemeente Hengelo. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2018 van de gemeente Hengelo.

Onze controlewerkzaamheden zijn uitgevoerd. De jaarrekening 2018 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Hengelo. Onze controle is uitgevoerd in overeenstemming met onze opdrachtbevestiging van 11 oktober 2018.

Wij hebben deze rapportage tijdens de Politieke Markt op 5 juni 2019 met de raad besproken. Wij hebben de inhoud van dit accountantsverslag tevens afgestemd met de wethouder Financiën, de gemeentesecretaris en het afdelingshoofd Financiën.

Graag danken wij u en uw medewerkers voor de medewerking die wij hebben ervaren tijdens onze controle.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

drs. H. Kuperus RA

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4	Bijlagen	
2. Belangrijkste bevindingen uit onze controle	5	Bijlage A: Onafhankelijkheid	24
3. De financiële positie van uw gemeente	20	Bijlage B1: Niet-gecorrigeerde controleverschillen	26
4. Overige aangelegenheden	22	Bijlage B2: Foutenevaluatie SiSa-bijlage	27

1. Inleiding

Ons oordeel

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2018 van de gemeente Hengelo afgerond. Wij geven een goedkeurende verklaring af, onder voorwaarde van het ongewijzigd vaststellen van de jaarrekening door de gemeenteraad.

Geen feitelijke, niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot SiSa

Wij hebben geen (ongecorrigeerde) controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de verantwoorde informatie in de SiSa-bijlage 2018 geconstateerd.

Geen feitelijke, niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel die van invloed zijn op de WNT.

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging van 11 oktober 2018 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2018. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend voor onze controle:

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging van 11 oktober 2018 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2018. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Het controleprotocol d.d. 15 januari 2019 van de gemeente Hengelo (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet).
- Het door uw raad op 15 januari 2019 vastgestelde normenkader 2018.

De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking of wijziging in de reikwijdte van onze controle. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2018 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de memberfirms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectievelijke zuster- en/of dochterondernemingen en uw gemeente, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging is te vinden in bijlage A bij deze rapportage.

2. Belangrijkste bevindingen uit onze controle

In dit hoofdstuk vatten wij de kernpunten van onze jaarrekeningcontrole 2018 samen

De kernpunten hebben wij met de portefeuillehouder Financiën en de Werkgroep Accountancy afgestemd. De met u afgestemde kernpunten voor onze controle zijn:

1. Grondexploitaties (§ 2.2)
2. Sociaal domein (§ 2.3)
3. EU-aanbesteding (§ 2.4)
4. Voorzieningen (§ 2.5)
5. Begrotingsrechtmatigheid (§ 2.6)
6. SiSa (§ 2.7)
7. Management override (voorgeschreven significant risico) (§ 2.8)
8. Wet Normering Topinkomens (WNT) (§ 2.9)
9. Frauderisico's (§ 2.10)

Naast de met u afgestemde kernpunten, staan wij stil bij een aantal overige onderwerpen die van belang zijn in de jaarrekening en dus voor onze controle. Dit betreft:

10. Overige bevindingen (§ 2.11)

In paragraaf 2.1 hebben wij een korte terugblik opgenomen over de controle 2018.

Materialiteit

Bij de jaarrekeningcontrole stellen wij vast of de jaarrekening is opgesteld volgens de geldende verslaggevingsvoorschriften en of de door u opgestelde jaarrekening een getrouw beeld van de werkelijkheid geeft. Onze controle houdt niet in dat wij alle posten controleren. Onze aanpak heeft als doel om belangrijke onjuistheden en of onrechtmatigheden te ontdekken, rekening houdend met de voor gemeente Hengelo geldende materialiteitsgrenzen.

Wij hebben de volgende materialiteiten ofwel goedkeuringstoleranties gehanteerd:

Goedkeuringstoleranties		2018	2017
Fouten	1% van de totale lasten	3.278.000	3.320.000
Onzekerheden	3% van de totale lasten	9.834.000	9.960.000
Rapporteringstoleranties		2018	2017
Fouten	5% van de goedkeuringstoleranties	163.900	166.000
Onzekerheden	5% van de goedkeuringstoleranties	491.700	498.000

2.1 Terugblik jaarrekeningcontrole

De samenwerking kan beter

We vinden het zinvol om kort terug te kijken op de samenwerking het afgelopen jaar, met als doel om voor het komende jaar de samenwerking op onderdelen te verbeteren. We onderkennen hierbij een aantal aandachtsgebieden, waar zowel de gemeente als wij aan moet werken. Bij de in onze ogen belangrijkste aandachtsgebieden willen wij kort stil staan. Dit betreft:

1. De aanwezigheid van een controleteam met ervaring in het controleren van gemeentes.
2. Het verbeteren van de tweedelijnscontroles door de gemeente.
3. Zorgen voor een betere afstemming van de wederzijdse verwachtingen met betrekking tot de kwaliteit van de dossiervorming van de gemeente.

De aanwezigheid van een controleteam met ervaring in het controleren van gemeentes

De teambezetting is het afgelopen jaar op diverse momenten besproken, zowel met het college als de raad. De gemeente Hengelo verdient een ervaren controleteam. We zijn blij dat we dat uiteindelijk hebben kunnen leveren, maar zullen alles in het werk blijven stellen om te zorgen dat dat voor de controle over boekjaar 2019 ook het geval is.

Het verbeteren van de tweedelijnscontroles door de gemeente

Op verzoek van de gemeente hebben wij tussentijds de interne controles op de naleving van de EU-aanbestedingswetgeving beoordeeld. In onze managementletter d.d. 9 april 2019 hebben wij een uiteenzetting gegeven van de punten waarop de interne controles van de gemeente verbeterd dienen te worden.

Naast de controle op de naleving van de regelgeving inzake EU-aanbesteden, onderkennen wij een aantal andere gebieden waarop de gemeente de interne controles dient aan te scherpen. Deze betreffen:

- Door de gemeente verstrekte subsidies: op dit onderdeel vindt nu geen interne (tweedelijns) controle plaats.
- WMO/Jeugd: wij hebben geconstateerd dat door ziekte deze controles later zijn uitgevoerd en dat de bevindingen vanuit deze controles niet zijn geëvalueerd en tevens niet van opvolging zijn voorzien.
- Een zichtbare toets op schattingsposten in de jaarrekening zoals de door de gemeente getroffen voorzieningen.
- Controle op de aangeleverde documentatie met betrekking tot de verplichte bijlage IMG en SiSa.
- Controle op de kwaliteit en de volledigheid van het opgestelde balansdossier.

Wij gaan graag met de gemeente in overleg om de mogelijkheden te bespreken om de interne controles aan te scherpen, en daarmee het zelfcontrolerend vermogen van de gemeente te versterken. Hiermee kunt u de interne bedrijfsvoering verbeteren en verassing, voor u en voor ons, voorkomen.

Zorgen voor een betere afstemming van de wederzijdse verwachtingen met betrekking tot de kwaliteit van de dossiervorming van de gemeente

De jaarrekeningcontrole kent een lange doorlooptijd. Enerzijds ontstaat dit door het ontbreken van interne controles zoals uiteengezet bij het vorige punt. Anderzijds ontstaat dit doordat er sprake is van een mismatch in wederzijdse verwachtingen. Wij hebben met de gemeente diverse malen geconstateerd dat de verwachtingen onvoldoende op elkaar aansluiten. Wij gaan graag met de gemeente in overleg met als doel om deze verwachtingen beter op elkaar aan te sluiten zodat het controleproces kan worden versoepeld en versneld.

2.2 Grondexploitaties

Het actualisatie- en waarderingsproces van de gemeente

Het actualisatie- en waarderingsproces van de grondexploitaties vindt plaats na afronding van het boekjaar. Dit proces hebben wij dan ook niet tijdens de interim-controle getoetst, maar tijdens de jaarrekeningcontrole.

Zowel na afronding van de controle van het voorgaande boekjaar als bij de interim-controle, hebben wij u op een aantal aandachtspunten gewezen voor het actualisatie- en waarderingsproces van de grondexploitaties en diverse adviezen gegeven. Deze adviezen betroffen:

Advies	Status
Onderbouwing van de haalbaarheid van de totale programmering (verkoopprognoses) van alle bedrijventerreinen en woningbouw complexen.	Opgevolgd
Onderbouwing van de door de gemeente gehanteerde parameters zoals het gehanteerde rentepercentage, opbrengststijgingen en kostenstijgingen. Wij verwachten tevens een zichtbare controle op deze onderbouwing waarbij wordt vastgesteld dat de parameters deugdelijk onderbouwd zijn met externe bronnen.	Opgevolgd
Een onderbouwing van de haalbaarheid van de door de gemeente gehanteerde verkoopprijzen per vierkante meter.	Opgevolgd
Een geactualiseerde calculatieopzet per project, dat zichtbaar getoetst is door een kundig medewerker van uw organisatie.	Opgevolgd
Een verschillenanalyse van de exploitatieopzetten ten opzichte van voorgaand jaar. Met een verschillenanalyse bedoelen wij naast een cijfermatige analyse van de projectresultaten van 2018 versus 2017 en ook een inhoudelijke motivatie en onderbouwing van de geconstateerde verschillen.	Opgevolgd
Een onderbouwing van de winstname in de projecten conform de Percentage of completion-methode (POC).	Opgevolgd

Uit het overzicht blijkt dat de gemeente aan alle aandachtsgebieden opvolging heeft gegeven. Dat vinden wij een goede zaak.

Uiteraard zien wij ruimte voor een verdere verbetering, waarbij wij met name mogelijkheden zien in de diepgang van de uitgevoerde interne analyses en documentatie van de verschillenanalyses bij de diverse complexen.

Conclusie

De wijze waarop de waardering van de verschillende complexen plaatsvindt en de vertaalslag naar de jaarrekening, vinden wij adequaat. De onderbouwingen voor de gekozen uitgangspunten zijn in voldoende mate aanwezig en de gemeente heeft de nodige controles uitgevoerd om te interne uitgangspunten te valideren.

De uitkomsten van onze controlewerkzaamheden

De grondexploitaties zijn als volgt opgenomen in de jaarrekening van de gemeente:

	Boekwaarde	Cumulatieve winstneming	Voorziening	Balanswaarde
Woningbouw	76.552.000	8.474.000	37.117.000	47.909.000
Bedrijventerein	50.455.000	135.529	15.605.000	34.985.529
Verspreide gronden hart van zuid	51.000		0	51.000
Totaal	127.058.000	8.609.529	52.722.000	82.945.529

Bij onze beoordeling van de door de gemeente gehanteerde veronderstellingen voor actualisatie van de grondexploitaties, zijn met name de uitgangspunten voor de planning (fasering), programmering, het prijsbeleid, maar ook de parameters voor kosten- en opbrengstenstijging en de gehanteerde rekenrente (renteomslagmethode), in overweging genomen. Onze controle richt zich daarom op de volgende onderdelen:

- Of de afzonderlijke veronderstellingen redelijk lijken, onderling afhankelijk en intern consistent zijn en of de veronderstellingen redelijk lijken wanneer zij collectief of in samenhang met andere veronderstellingen worden beschouwd.

- Of de veronderstellingen in de markt de waarneembare veronderstellingen op passende wijze weerspiegelen, met andere woorden is er consistentie met de algemene economische omgeving en de economische omstandigheden in/bij uw gemeente.
- Of de veronderstellingen aansluiten op de (vastgestelde) plannen (besluiten) van de raad.
- Of de veronderstellingen consistent zijn met de ervaringscijfers van de gemeente (met andere woorden, is historische informatie representatief voor toekomstige situaties).

Wij hebben vastgesteld dat de door de gemeente gehanteerde uitgangspunten en veronderstellingen redelijk zijn tegen de achtergrond van de werkelijke uitkomsten in voorgaande verslagperiodes, de huidige economische ontwikkelingen, en niet strijdig zijn met voornemens en (vastgestelde) plannen van de raad. Wij hebben bij onze controle gebruik gemaakt van de expertise van onze collega's van Deloitte Real Estate & Partnerships.

Dit leidt tot het volgende overzicht.

Wanneer het gele bolletje dichtbij de blauwe kleur ligt, vinden wij het gekozen standpunt van de gemeente (té) voorzichtig. Indien het bolletje dichtbij de rode kleur ligt, vinden wij het gekozen standpunt van de gemeente (té) optimistisch.

Zoals uit het overzicht blijkt, liggen alle bolletjes op het groene deel van de balk. Dit betekent dus dat de uitgangspunten op basis van de door de gemeente aangeleverde onderbouwing door ons niet onaannemelijk worden geacht. Een aantal bolletjes liggen echter uiterst rechts op het groene vlak, hetgeen betekent dat wij risico's zien voor de gemeente met betrekking tot de uitgangspunten. In de volgende passages lichten wij dit toe.

Prognose afgifte bedrijventerreinen

Omdat de gemeenten Hengelo en Borne in regionale afspraken en behoefteonderzoek als één regio worden beschouwd, analyseren wij het gezamenlijke bedrijventerreinen-programma van Hengelo en Borne. In deze analyse is de ontwikkeling van Regionaal Bedrijventerrein Twente (of BXL) buiten beschouwing gelaten.

Het programma van de gemeente ziet er als volgt uit:

In 2017 hebben de gemeenten in de provincie Overijssel onder begeleiding van Stec Groep de Afspraken Regionale Bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020 gemaakt om vraag en aanbod in de regio in evenwicht te brengen. Aanleiding voor deze afspraken was een onderzoek van onderzoeksbureau Panteia uit 2015 dat op regionaal niveau grootschalige overcapaciteit aan het licht bracht.

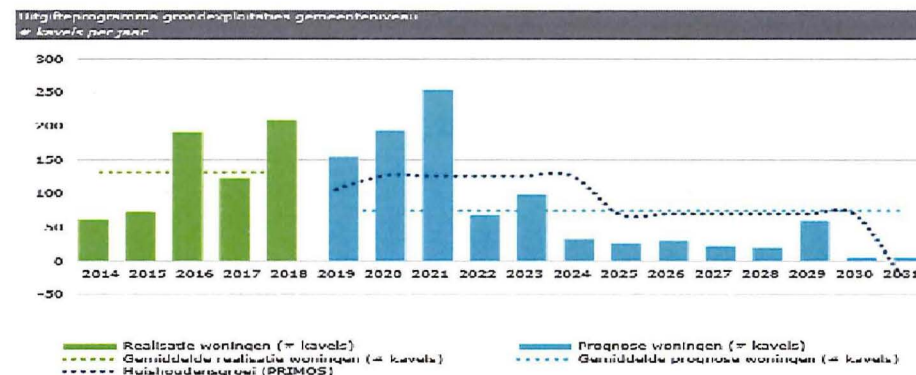
De gemeente raamt de komende jaren gemiddeld 3,7 hectare per jaar te verkopen. Gezien de realisatie over de periode 2014 - 2018 van 2,7 hectare per jaar, onderkennen wij een risico op vertraging. Dit risico onderkennen wij specifiek bij het complex De Veldkamp, aangezien dit complex circa 50% van de nog te realiseren uitgifte van de gemeente betreft. De geplande uitgifte van dit complex bedraagt 2 hectare per jaar. Uit een second opinion die STEC in opdracht van de gemeente Borne heeft uitgevoerd, komt een alternatief scenario van 1,5 hectare per jaar.

Het verschil tussen dit scenario en het scenario van de gemeente heeft een negatief effect van € 914.000. Het aandeel van de gemeente Hengelo hierin bedraagt € 550.000. Dit betreft een schattingsonzekerheid die de gemeente heeft toegelicht in haar jaarstukken.

Prognose afgifte woningbouw

Wij hebben de woningbouwprognose van de gemeente beoordeeld aan de hand van relevant marktonderzoek, bevolkingsprognoses, alsmede de door de gemeente aangeleverde onderbouwingen in de vorm van (concept)koopaktes. Op basis van onze analyse achten wij het woningbouwprogramma van de gemeente niet onaannemelijk, maar onderkennen wij ook hier een risico op vertraging in de afgifte.

Het uitgiftetempo van de gemeente ziet er als volgt uit:

De gemiddelde geraamde jaarlijkse gemeentelijke uitgifte van 75 kavels in de periode 2019-2031 ligt onder de gemiddelde realisatie van de afgelopen 5 jaar van 132 kavels per jaar. De gemeente verwacht in haar raming een piek in de uitgifte in de periode 2019-2021 wat leidt tot een gemiddelde jaarlijkse uitgifte van 201 kavels in deze periode. Dat is vergelijkbaar met het niveau dat in 2018 is gerealiseerd. Vanaf 2022 is een daling in de geprognosticeerde uitgifte zichtbaar omdat de meeste woningbouw grondexploitaties dan naar verwachting volledig zijn uitgegeven. Op basis van de gerealiseerde kaveluitgiften van gemeente Hengelo over de afgelopen 5 jaar achten wij de fasering van het woningbouwprogramma van de gemeente Hengelo dan ook niet onaannemelijk.

Uitgaande van de Primos-prognose voor huishoudensontwikkeling, nieuwbouw-woningen en sloop, lijkt er sprake te zijn van een overprogrammering van 90 woningen verdeeld over een gemeentelijk aandeel en een particulier aandeel. Dit zou betekenen dat er in de gemeentelijke portefeuille sprake is van een overprogrammering van circa 45 woningen. Gezien de prognose van Primos in de jaren 2028 en 2029 verdere groei voorspelt in de woningvoorraad van Hengelo, is er naar ons idee sprake van een vertragsrisico in de realisatie van de woningbouwprogrammering en niet zozeer een risico op harde overprogrammering. Daarom doet dit niets af aan het hiervoor genoemde oordeel over de programmering.

Dalmeden

Gezien de omvang van het project Dalmeden in het totale woningbouwprogramma en gezien het karakter van dit complex (exclusief suburbaan wonen) hebben wij onze collega's van Deloitte Real Estate & Partnerships specifiek ingezet om de onderbouwing van de waardering van dit complex te beoordelen.

De werkzaamheden leiden tot de volgende conclusies:

Prijs	●
Programma en planning	●
Prijs	●
Civiele kosten	●
Plankosten	●
Parameters	●
Eindconclusie	●
Legenda:	
●	De geanalyseerde parameter/ eindconclusie achten wij niet onaannemelijk.
●	De geanalyseerde parameter/ eindconclusie achten wij een onzekerheid.
●	De geanalyseerde parameter/ eindconclusie achten wij een risico.
●	De geanalyseerde parameter/ eindconclusie achten wij niet aanvaardbaar.

Op basis van onze analyse zijn onze belangrijkste opmerkingen bij de grondexploitatie:

Programma & Planning

Op basis van de historische realisatiecijfers, het huidige uitgiftetempo en de onderbouwing voor de fasering, achten wij het programma en de gehanteerde fasering in het kader van de waardering van de grondexploitatie niet onaannemelijk.

Prijs

Op basis van onze analyse, de gerealiseerde verkopen in 2017 en 2018 en de reeds gerealiseerde verkopen 2019, achten wij de prijs van de geraamde opbrengsten onderbouwd en daarmee niet onaannemelijk.

Civiele kosten

Kosten voor VTU presenteert de gemeente Hengelo als onderdeel van de civiele kosten. VTU bedragen in totaal circa 16% van de civiele kosten. Dit ligt in lijn met de bandbreedte van 10%-20% die wij in de praktijk veelal zien.

Plankosten

De geprognoseerde planontwikkelingskosten zijn 30% van de geprognoseerde civiele kosten en vallen daarmee buiten de bandbreedte die wij herkennen in de markt. Aangezien de geprognoseerde planontwikkelingskosten jaarlijks worden geactualiseerd, de raming voor de komende vier jaar in lijn ligt met de gerealiseerde kosten over de afgelopen drie jaar en de raming daarna een verklaarbare trend vertoont, achten wij de geraamde plankosten niet onaannemelijk.

Parameters

Wij achten de gehanteerde index voor kostenstijging en opbrengstenstijging niet onaannemelijk, hoewel de opbrengstenstijging relatief hoog is. Bij de renteberekening onderkennen wij een risico aangezien het rentepercentage 2018 meer dan 0,5 procentpunt hoger lag dan het rentepercentage dat gemeente Hengelo in de begroting hanteert. Middels een meerjaren renteprognose heeft de gemeente aangetoond dat het rentepercentage vanaf 2019 wel in deze bandbreedte valt.

Overige bevindingen met betrekking tot de controle van de grondexploitatie

Plankosten

Een onderdeel van het actualisatie- en waarderingsproces betreft de plankosten. De gemeente heeft de plankosten onderbouwd met offertes, m2-berekeningen, ervaringscijfers en marktgegevens. Wij hebben op basis van deze onderbouwing vastgesteld dat de door de gemeente gehanteerde plankosten niet onaannemelijk zijn.

Verkoopprijzen

Uit zowel de gerealiseerde verkopen als uit de conceptovereenkomsten blijkt dat de door de gemeente gehanteerde prijzen niet onaannemelijk zijn.

Parameters (rekenrente, opbrengststijging en kostenstijging)

De gemeente hanteert de volgende parameters in haar grondexploitaties:

Vaste parameters					
Projectrente	2,00%				
Disconteringsvoet	2,00%				

Gefaseerde parameters	2019	2020	2021	2022	2023 t/m 2028
Kostenstijging	0%	3%	3%	2%	2%
Opbrengstenstijging bedrijven	0%	1%	2%	2%	2%
Opbrengstenstijging woningbouw	0%	4%	3%	2%	2%
Opbrengstenstijging kantoren	0%	0%	0%	1%	2%
Opbrengstenstijging overig	0%	0%	0%	1%	2%

De gemeente heeft de parameters onderbouwd met berekeningen, ervaringscijfers en marktgegevens. Wij hebben op basis van deze onderbouwing vastgesteld dat de door de gemeente gehanteerde parameters niet onaannemelijk zijn.

Toepassing POC-methode

Met ingang van 2017 zijn de verslaggevingsvoorschriften met betrekking tot het nemen van winsten gewijzigd. De Commissie BBV geeft voor het tussentijds nemen van winst aan dat de afweging tussen het voorzichtigheidsbeginsel en het realisatiebeginsel nader dient te worden uitgewerkt, bijvoorbeeld in de financiële verordening. Het voorzichtigheidsbeginsel leidt er immers toe dat realisatie van winst moet worden uitgesteld tot daarover voldoende zekerheid bestaat. Dit betekent echter niet dat pas winst moet worden genomen bij het afsluiten van het grondexploitatie-complex. Er zijn situaties denkbaar waarbij reeds eerder voldoende zekerheid bestaat over de omvang van de winst.

Volgens het realisatiebeginsel dient in die gevallen de winst dan ook te worden genomen. Hierbij dient de zogenaamde percentage of completion (POC-)methode te worden gevolgd.

Na veel onduidelijkheid over de POC-methode vorig jaar, heeft de Commissie BBV nu een aantal handelwijzen verduidelijkt. Een van deze handelwijzen is dat de POC-methode berekend dient te worden op de nominale waarde (en dus niet contante waarde) van de geprognostiseerde winst. Wij hebben vastgesteld dat de gemeente de winstneming terecht op basis van de nominale (eind)waarde heeft bepaald. Wel resteert er een controleverschil van € 440.150 als gevolg van onduidelijkheid in de bepaling van het voortgangpercentage, waar laat in het controletraject uitsluitel over is gekomen en wat de gemeente niet meer heeft aangepast in de jaarrekening.

Waardering "niet in exploitatie genomen gronden"

De overgangsbepaling voor de materiële vaste activa (gronden en terreinen) na de reclassificatie van niet in exploitatie genomen gronden in de jaarrekening 2016 heeft een looptijd van 4 jaar. Uiterlijk op 31 december 2019 moet een definitieve toets plaatsvinden op de marktwaarde van deze gronden tegen de geldende bestemming op het moment van de marktwaardetoets. Wordt daarbij een duurzame waardevermindering vastgesteld, dan moet deze uiterlijk 31 december 2019 leiden tot een afwaardering van deze gronden.

Conclusie

Wij kunnen instemmen met de waardering van de grondexploitaties en de verwerking daarvan in de jaarrekening 2018.

GR RBT

De GR RBT heeft zelf geen voorziening genomen op de post grondexploitatie omdat de deelnemende gemeenten en de provincie hiervoor bij gaan storten. Hiervoor hebben alle participanten dan ook een voorziening gevormd. Door deze presentatiewijze wordt in de GR geen negatief eigen vermogen gepresenteerd. Een alternatieve presentatiewijze zou zijn om conform Bbv een verliesvoorziening op de grondexploitatie te vormen en hier of vorderingen op de participanten tegenover te stellen of een negatief eigen vermogen te presenteren.

Bij het behandelen van de jaarrekening van RBT in de raad is het van belang om te beseffen dat er sprake is van een aanzienlijk verwacht verlies (€ 20,5 miljoen). Het verwachte verlies is positief bijgesteld ten opzichte van 2017 met € 5 miljoen. Dit wordt veroorzaakt door betere verkoopvooruitzichten maar ook door aanpassingen in de nog te maken kosten. Wij hebben begrepen dat de gewijzigde grondexploitatie opzet is goedgekeurd door het dagelijks bestuur maar nog niet door het algemeen bestuur. Wij wijzen erop dat de aanpassingen in de nog te maken kosten zien op zowel te verwachten besparingen op de kosten als op verlagingen van het voorzieningen-niveau.

2.3 Sociaal domein (3-decentralisaties)

Voor het sociaal domein maken wij het onderscheid tussen:

- Zorg in Natura
- PGB's

Zorg in natura

Voor de jaarrekeningcontrole 2018 hebben wij – met inachtneming van de Audit Alert Sociaal Domein van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) – de door uw gemeente getroffen maatregelen om te komen tot een getrouwe en rechtmatige besteding van de zorg in natura (Wmo en Jeugd) geëvalueerd.

In 2018 heeft uw gemeente zelf controlewerkzaamheden uitgevoerd op de getrouwheid en rechtmatigheid van de lasten van de zorgverlening in natura. Om voldoende zekerheid te verkrijgen over de feitelijke levering van zorg aan cliënten van uw gemeente, is – evenals als in voorgaande jaren – de volgende controlemix gekozen:

- De gemeente ontvangt verantwoordingen van zorgaanbieders op basis van het landelijk controleprotocol, en verricht hierop interne-controlewerkzaamheden.
- De gemeente verricht aanvullende controlewerkzaamheden op de juistheid en rechtmatigheid van het recht op zorg en de gemeentelijke cliëntenregistratie.
- De gemeente verricht gegevensgerichte controlewerkzaamheden op de juistheid van de geldstromen en de facturatie.

Wij hebben geconstateerd dat de gemeente al deze werkzaamheden heeft uitgevoerd. Net als voorgaand jaar komen hier bijzonderheden uit naar voren. Enerzijds betreffen dat onzekerheden die ontstaan omdat (nog) niet alle zorgaanbieders de verantwoordingsinformatie hebben aangeleverd of de verantwoordingsinformatie hebben aangeleverd met een oordeelhouding. Anderzijds betreffen dat fouten en onzekerheden die blijken uit uw eigen rechtmatigheidscontroles.

De gemeente verricht conform voorgaande jaren geen controlewerkzaamheden op de prestatielevering zoals opgenomen in de controleaanpak i-sociaaldomein. Dit betekent dat alle kosten van zorgaanbieders die niet zijn onderbouwd met productie-verantwoordingen en (goedkeurende) controleverklaringen, als onzeker worden beschouwd. Dit leidt tot een onzekerheid voor Jeugd van € 313.000 en voor WMO van € 352.000.

Bevindingen omtrent de verantwoordingsinformatie van zorgaanbieders

Net als voorgaande jaren dienen de zorgaanbieders met een regionale omzet van € 125.000 of meer de gemeente te voorzien van deugdelijke verantwoordingsinformatie. Een aantal zorgaanbieders heeft (nog) niet aan deze verplichting voldaan, dan wel een oordeelonthouding verkregen bij hun verantwoording. Dit leidt tot een aantal onzekerheden. Deze bedragen voor Jeugd € 947.000 en voor WMO € 842.000.

Bevindingen intern

De gemeente voert rechtmatigheidscontroles uit om na te gaan of de verstrekkingen rechtmatig hebben plaatsgevonden. De interne-controlewerkzaamheden zijn daarmee een belangrijk hulpmiddel voor de gemeente om de interne processen te verbeteren. Gezien de kwaliteit van deze werkzaamheden, maken wij optimaal gebruik van uw eigen werkzaamheden voor de jaarrekeningcontrole. Dit betekent dat onze werkzaamheden er vooral op gericht zijn om de kwaliteit van de interne werkzaamheden te beoordelen en, indien uit onze werkzaamheden geen bijzonderheden blijken, deze interne werkzaamheden te valideren.

Uit onze controlewerkzaamheden zijn geen onrechtmatigheden gebleken.

PGB's

In voorgaande jaren heeft de accountant van het SVB een afkeurend oordeel gegeven over de PGB-verantwoording. In die jaren dienden wij de PGB-last bij de gemeenten dan ook volledig als onzeker te beschouwen.

Begin 2018 is echter (eindelijk) verduidelijking gekomen over de wijze waarop gemeenten op een praktische wijze werkzaamheden kunnen verrichten om zo de onzekerheden rondom de PGB's (zelf) terug te dringen. De werkzaamheden, die de gemeente kan uitvoeren, zijn opgenomen in een handreiking. De gemeente heeft er echter voor gekozen om, net als voorgaand jaar, de handreiking niet ter hand te nemen en daarmee de onzekerheden rondom de PGB's te accepteren en niet weg te nemen. Dit leidt tot een onzekerheid van € 2.267.000 (In 2017 bedroeg dit € 2.800.000).

Recapitulatie van de fouten en onzekerheden

Bij het sociaal domein is de gemeente afhankelijk van diverse partijen, zoals de Sociale Verzekeringsbank (SVB) en tal van zorgaanbieders. Voor de evaluatie van fouten en onzekerheden in het sociaal domein, maken wij daarom een onderscheid naar een beïnvloedbaar deel en een niet-beïnvloedbaar deel. Wij maken dit onderscheid als volgt:

Beïnvloedbaar:

- Fouten en onzekerheden die samenhangen met het interne proces van de gemeente rondom het verstrekken van zorg.
- Fouten en onzekerheden als gevolg van onvoldoende zekerheid omtrent PGB's. Met ingang van 2017 kan de gemeente immers middels aanvullende werkzaamheden dit zelfstandig vaststellen.

Niet beïnvloedbaar:

- Ontbrekende verantwoordingsinformatie van zorgaanbieders.

Overzicht onzekerheden	2018
<u>Sociaal domein: niet beïnvloedbaar</u>	
Zorg in Natura Jeugd	947.000
Zorg in Natura WMO	842.000
<u>Sociaal domein: beïnvloedbaar</u>	
PGB's	2.267.000
Zorg in Natura Jeugd	313.000
Zorg in Natura WMO	352.000
Totaal	4.721.000

2.4 EU-aanbesteding

Bij de accountantscontroles van voorgaande jaren is geconstateerd dat naleving van Europese aanbestedingsregels een concreet verbeterpunt is. Tijdens de interim-controle hebben we op verzoek van de gemeente uitgebreid gerapporteerd over dit onderwerp. Bij de jaarrekening volstaan wij dan ook met een recapitulatie van de geconstateerde fouten. Daarbij hebben wij een daling van de omvang van de onrechtmatigheden geconstateerd ten opzichte van 2017.

De conclusie over 2018 is dat er sprake is van een rechtmatigheidsfout van € 2.404.000 (2017: € 4.074.000).

Bij onze controle willen wij zoveel mogelijk gebruik maken van de werkzaamheden die concerncontrol uitvoert. Wij hebben in onze managementletter van 9 april 2019 terugkoppeling gegeven over de interne analyse die de gemeente had uitgevoerd. Wij hebben daarbij een aantal kritische opmerkingen geplaatst over deze analyse. Deze analyse was onvolledig, van onvoldoende diepgang en onvoldoende onderworpen aan interne controle. De gemeente heeft aangegeven de analyses in de toekomst op deze onderdelen te verbeteren.

De gemeente bevindt zich in een transitie om het proces van (rechtmatig) inkopen te verbeteren. Om dit te realiseren heeft de gemeente een projectgroep opgericht. De realisatie betreft:

1. Uitvoeren van een spendanalyse
2. Opzetten contractbeheer
3. Bouwen en onderhouden van een aanbestedingskalender
4. Het ontwikkelen en communiceren van de inkoopprestaties
5. Actualiseren inkoopbeleid en kaderstelling
6. Toewijzen en uitwerken van verantwoordelijkheden omtrent inkoop en contractmanagement
7. Ontwikkelen van reduceerbare standaardprocessen voor aanbesteden
8. Ontwikkelen van reduceerbare standaardprocessen voor contract- en leveranciersmanagement
9. Vaststellen en inrichten van de inkooporganisatie
10. Opleiden van sleutelfiguren en management
11. Bewustwordingscampagne
12. Beschikbaar stellen van inkoopcapaciteit

Op basis van onze kennis van het inkoopproces bij de gemeente zijn wij mening dat dit de juiste verbetervoorstellen zijn. Bij juiste toepassing en uitvoering ervan zou er een deugdelijke basis moeten zijn voor een goed werkend inkoop- en aanbestedingsproces, waarmee rechtmatig handelen kan worden aangetoond. De (goede) uitkomsten van de voorstellen staat en valt met het actief monitoren door de gemeente van de implementatie en realisatie van de voorstellen. De projectgroep is in het najaar van 2018 begonnen met haar werkzaamheden en heeft in haar planning aangegeven ultimo 2019 gereed te zijn met de implementatie van de verbeteringen.

2.5 Voorzieningen

Uw gemeente heeft voorzieningen gevormd voor verliezen, risico's of verplichtingen die hun oorsprong vinden in het huidige boekjaar of eerdere boekjaren, maar waarvan de (verwachte) uitgaven in de toekomst liggen. Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's en de voorzieningen ter egalisering van kosten zijn naar hun aard gebaseerd op veronderstellingen en schattingen van het management en het college.

Zij schatten op basis van hun kennis van de gemeente en haar omgeving in wat het effect van de te voorziene risico's, verplichtingen en kosten zal zijn in de komende jaren en wat de omvang van de voorziening moet zijn.

Wij hebben het schattingsproces beoordeeld en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Wij zijn van mening dat dit proces voor verbetering vatbaar is. Wij onderkennen hierbij vooral een verbeterpunt in de onderbouwing van de door gemeente gevormde voorzieningen. Deze onderbouwing is onvoldoende toegankelijk en te fragmentarisch aangeleverd, waardoor de controle onnodig veel tijd heeft gekost en waardoor de onderbouwing in een aantal gevallen onvoldoende is geweest om een oordeel te vormen over de toereikendheid van de voorziening. Dit hiermee gepaard gaande onzekerheden betreffen enkele voorzieningen die de gemeente bij de Financiële Vaste Activa (€ 1.217.000) heeft gevormd en bij de voorziening warmtenet (€1.408.000).

We raden u dan ook aan een deskundige onafhankelijke derde, bijvoorbeeld een medewerker van concerncontrol, volgend jaar een kritische toets te laten uitvoeren op de door de afdeling aangeleverde documentatie.

2.6 Begrotingsrechtmatigheid

Het budgetrecht van de raad, ofwel de begrotingsrechtmatigheid, is een belangrijk toetspunt in onze controle. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op de artikelen 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de gemeenteraad zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding van budgetoverschrijdingen aan de gemeenteraad heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van de raad.

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2018 van de Commissie BBV.

De belangrijkste inhoudelijke aanpassing betreft de vaststelling dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Deze kostenoverschrijdingen moeten dan wel goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen.

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. Er is bij een aantal programma's een begrotingsoverschrijding op de lasten geconstateerd.

Deze overschrijdingen zijn in te delen in de categorieën zoals genoemd in de Kadernota Rechtmatigheid 2018 (paragraaf 4.2.3) en zijn in de tabel hieronder door ons vermeld. Wij verwijzen voor een inhoudelijke analyse van deze overschrijding naar de analyse begrotingsrechtmatigheid, zoals opgenomen in hoofdstuk 7.4 van de jaarrekening 2018. Hiermee legt uw gemeente verantwoording af over de rechtmatigheid van de lasten over 2018.

Begrotingsoverschrijdingen programma's

Programma	Afwijking	Conclusie
5 Ruimtelijke ontwikkeling en Mobiliteit (totaal € 285.000)	In 2018 is een einde gekomen aan een langsepende juridische procedure. Hierin is de gemeente door het Gerechtshof veroordeeld tot betalen van een bedrag van € 576.000. Dit betrof een procedure tegen de weigering van een milieuvergunning midden jaren 90. In de risicoparagraaf is hier de afgelopen jaren reeds rekening mee gehouden. De raad was daarmee tijdig geïnformeerd.	Telt niet mee
8 Financiën (totaal € 3,5 miljoen)	Voor € 3 miljoen gaat het om de resultaten van de grondexploitatie. Aangezien de herijking jaarlijks na afronding van het boekjaar plaatsvindt, had dit niet eerder aan de raad gemeld kunnen worden. Het resterende deel betreft hogere lasten (rente en afschrijving) die gecompenseerd worden door hogere baten. Deze programmaoverschrijding telt derhalve niet mee voor ons oordeel.	Telt niet mee
Algemene dekkingsmiddelen, onderdeel D Saldo financieringsfunctie (totaal € 1,8 miljoen)	De overschrijding op de lasten (i.c. rente en afschrijvingen) wordt volledig gecompenseerd door direct gerelateerde baten.	Telt niet mee

2.7 SiSa

Uit onze controle zijn geen (niet-gecorrigeerde) fouten en/of onzekerheden gebleken. Wel hebben wij geconstateerd dat de dossiervorming en interne controles van de gemeente ten aanzien van de SiSa-verantwoording voor verbetering vatbaar zijn. Wij merken hierbij op dat wij uw organisatie hier de laatste jaren ook nadrukkelijker op hadden kunnen (en wellicht moeten) wijzen. Wij zullen met uw ambtelijk organisatie afstemming zoeken om te borgen dat deze verbeteringen voor het komende jaar gerealiseerd zullen worden.

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS aan te leveren. Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de Nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2018. Hierbij evalueren wij de getrouwheid en de rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren).

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U hebt dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden wat betreft de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage B2 van dit accountantsverslag.

2.8 Management override of controls: geen indicaties voor management override

Het management bevindt zich in een unieke positie om de binnen de entiteit aanwezige interne-beheersingsmaatregelen te doorbreken. Zodoende is er bij elke controle sprake van een risico op 'management override'. Om dit risico te mitigeren, hebben wij controlewerkzaamheden verricht ten aanzien van:

- Beïnvloeding van de schattingsuitkomsten door het management
- Handmatige journaalposten (memoriaalboekingen) verwerkt door het management
- Significante transacties buiten het normale verloop van de bedrijfsactiviteiten om

Wij hebben geen indicatie voor management override verkregen.

2.9 Wet Normering Topinkomens

In de Wet normering topinkomens (WNT) is vastgelegd dat de externe accountant de naleving van de WNT-voorschriften inzake de bezoldiging van de topfunctionarissen en de toelichting hierbij in de jaarrekening dient te toetsen.

Wij hebben als onderdeel van de jaarrekeningcontrole vastgesteld dat de gemeente Hengelo de voorschriften van de WNT in acht heeft genomen, en dat de toelichting in de jaarrekening het op dit punt vereiste inzicht geeft.

2.10 Frauderisico's

Het college van burgemeester en wethouders is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en voor de naleving van wet- en regelgeving. Recente ontwikkelingen laten zien dat de handhaving van anticorruptiewetgeving aan globalisering onderhevig is, waardoor ook gemeenten in toenemende mate te maken krijgt met anticorruptieregels.

Als onderdeel van onze controle hebben wij het college verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of van het overtreden van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat de directie daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met de rekeningencommissie.

Hierbij hebben wij de organisatie geattendeerd op het belang van periodieke (fraude)risicoanalyses als vast onderdeel van de interne beheersingsomgeving.

Tijdens onze gesprekken met concerncontrol blijkt dat de gemeente zich hiervan bewust is en beheersingsmaatregelen heeft getroffen. Tegelijk hebben wij vastgesteld dat er een gemeentebrede interne risicoanalyse beschikbaar is, waarin frauderisico's zijn meegenomen. Deze analyse zal door concerncontrol worden verfijnd, waardoor de risico's zullen worden beoordeeld op prioritering. Na deze verfijning beschikt de gemeente over een eigen interne risicoanalyse welke de gemeente kan hanteren om de doeltreffendheid van haar interne beheersmaatregelen, te evalueren. De gemeente heeft aangegeven ultimo 2019 te beschikken over een volledig herijkte risicoanalyse als onderdeel van het interne controleplan.

Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen voor fraude

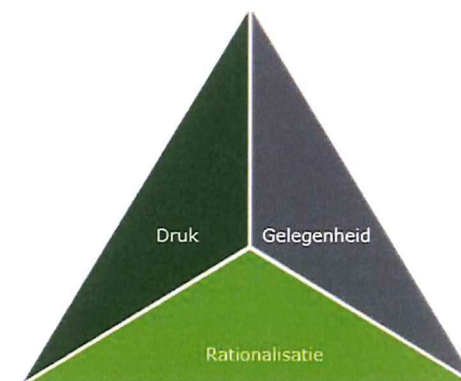
De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij het college van burgemeester en wethouders, inclusief het invoeren en onderhouden van interne-beheersingsmaatregelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving, de werking en de efficiency van de bedrijfsvoering en de naleving van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Als accountant verkrijgen wij een redelijke, maar geen absolute, zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing. Onze controle is uitgevoerd met een hoge, maar geen absolute, mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraudes hebben ontdekt.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Intern proces gemeente rondom integriteit

Wij hebben in het kader van de ambtenarenwet navraag gedaan naar de wijze waarop de gemeente Hengelo omgaat met integriteitsmeldingen. We hebben daarbij geconstateerd dat de gemeente nog geen gestructureerd proces heeft ingericht inzake de wijze waarop zij met dergelijke meldingen dient om te gaan en daarmee niet voldoet aan de ambtenarenwet. Daarnaast is er nog geen sprake van een gestructureerde rapportage aan het college. De gemeente heeft aangegeven dit proces in 2019 op te stellen.

2.11 Overige bevindingen

De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2018.

Wij hebben het door het college en de directie toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Waar nodig hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, aannames, berekeningen en consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggevings-voorschriften.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2018 van uw gemeente bestaan uit:

- Het jaarverslag 2018 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2018 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting, de SiSa-bijlage en de bijlage met het overzicht van de baten en lasten per taakveld).

In het onderdeel "programmaverantwoording" van het jaarverslag dient informatie te worden opgenomen met betrekking tot de vragen: wat hebben wij gedaan, wat hebben wij bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (over o.a. weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag.

Op basis van Nederlandse wetgeving en de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NVCOS) 720 is de accountant verplicht bepaalde werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot het jaarverslag en de andere informatie die in de jaarstukken is opgenomen. Als onderdeel van dit vereiste hebben wij de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag de vereiste informatie bevat op basis van artikel 24 lid 2, artikel 25 en artikel 26 BBV.
- Wij hebben, voor zover wij kunnen beoordelen, vastgesteld dat de verklaringen van de gemeenteraad in het jaarverslag en de andere informatie zoals opgenomen in de jaarstukken verenigbaar zijn met de beweringen en verklaringen die in de jaarrekening zijn opgenomen.
- Wij hebben vastgesteld dat de verklaringen in het jaarverslag overeenstemmen met de resultaten van de uitgevoerde controlewerkzaamheden.

3. De financiële positie van uw gemeente

In dit hoofdstuk geven wij op hoofdlijnen een samenvatting van de ontwikkelingen in het vermogen en het resultaat van uw gemeente

Resultaat 2018

In het BBV, de verslaggevingsregels van gemeenten, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten 2018 bedraagt € 16,4 miljoen voordelig. Per saldo is tussentijds € 4,2 miljoen in de reserves gestort, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2018 € 12.239.000 voordelig bedraagt. Dit resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

Saldo baten en lasten

Het saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit de in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Concreet betekent dit voor uw gemeente het volgende.

Resultaat 2018 (bedragen * € 1.000)

De totale baten van uw gemeente over 2018 bedragen:	316.599
De totale lasten van uw gemeente over 2018 bedragen:	300.187
Het resultaat bedraagt dan (saldo baten en lasten programma's):	16.412
 Gedurende het jaar heeft u reeds voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort:	-28.517
 Tevens hebt u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit de reserves. Over 2018 betreft dit:	24.344
 Per saldo reservemutaties:	-4.173
Gerealiseerd resultaat	12.239

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen.

Ontwikkeling eigen vermogen

	2016	2017	2018
Saldo baten en lasten	8.342	-836	15.888
Saldo mutaties in de reserves	-2.215	3.539	-4.173
Gerealiseerd resultaat	6.127	2.703	12.239
 Eigen vermogen	44.426	43.590	60.003

Het weerstandsvermogen is gestegen

Het weerstandsvermogen betreft de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's.

In uw jaarverslag in onderdeel 6.2 is uiteengezet op welke wijze de gemeente de benodigde weerstandscapaciteit bepaalt, en hoe de gemeente het weerstandsvermogen scoort.

De inventarisatie van de risico's die in de paragraaf Weerstandsvermogen (in het jaarverslag) is opgenomen, geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een kansinschatting van het zich voordoen van het geïdentificeerde risico om zo de benodigde weerstandscapaciteit te kunnen bepalen. Daarbij wordt een doorlopend inzicht gegeven in de grootste voor uw gemeente. Uit de tabel blijkt dat de waardering, conform uw eigen indeling, is verbeterd.

Ontwikkeling weerstandsvermogen

	2017	2018
Benodigde weerstandscapaciteit	24.800	19.806
Beschikbare weerstandscapaciteit	34.400	41.129
Ratio	1,4	2,1
Waarderingscijfers volgens indeling van de gemeente	Voldoende	Uitstekend

4. Overige aangelegenheden

In dit onderdeel geven wij een overzicht van overige aangelegenheden en bepaalde vereiste communicaties.

4.1 Update over onze eerdere tussentijdse rapportage – geen significante tekortkomingen

Onze waarnemingen met betrekking tot de interne-beheersingsmaatregelen van gemeente Hengelo zijn samengevat in onze managementletter, gedateerd 9 april 2019. Op basis van onze jaareinde controlewerkzaamheden, hebben wij voor gemeente Hengelo als geheel geen significante kwetsbaarheden geïdentificeerd bij de interne-beheersingsmaatregelen voor de financiële verslaggeving.

4.2 Geautomatiseerde gegevensverwerking

Overeenkomstig artikel 2:393, lid 4 van het Burgerlijk Wetboek zijn wij verplicht om onze bevindingen te rapporteren met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van uw geautomatiseerde gegevensverwerking. Onze controle heeft geen aangelegenheden geïdentificeerd die op dit gebied aan u gerapporteerd moeten worden, anders dan de waarnemingen die zijn besproken in onze managementletter en in de rapportage over de tussentijdse controlebevindingen.

4.3 Onze communicatie met het management en het college

Bevestigingen van het college

Wij hebben van het college een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Geen meningsverschil met het management of college en geen beperking in de reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het management noch het college geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controleopdracht door de medewerkers en het college van uw gemeente de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Bijlagen

Bijlage A: Onafhankelijkheid

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de "Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)" en vormen een belangrijk onderdeel van het 'normenkader' waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de gemeente in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van maatregelen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen. Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.
- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.

- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking ervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt, waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en, indien er bedreigingen zijnesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde 'onafhankelijkheidsevaluatie'), wordt in het dossier opgenomen.
- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een raad van commissarissen of auditcommissie, overwegen wij ook een van deze organen te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen wordt periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Roulatie van teamleden

Een te grote mate van vertrouwdheid kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant, wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken. Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen. Het kan dan ook vereist zijn om teamleden te vervangen.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met gemeente Hengelo

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en gemeente Hengelo, die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste personen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan gemeente Hengelo of een bij gemeente Hengelo betrokken persoon.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid ontvangen.

Bijlage B1: Niet-gecorrigeerde controleverschillen

Overzicht van niet-gecorrigeerde controleverschillen boven de rapportagedrempel.

De volgende niet-gecorrigeerde afwijkingen zijn gedurende onze controle geïdentificeerd:

Aard van de fouten	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Winstnemingen	440.150	440.150
EU-aanbesteden	2.404.000	0
Totaal fouten	2.844.150	440.150

Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Sociaal domein	4.721.000	4.721.000
Voorziening warmtenet	1.408.000	1.408.000
Voorzieningen FVA	1.217.605	1.217.605
Totaal onzekerheden	7.346.605	7.346.605

Bijlage B2: Foutenevaluatie SiSa-bijlage

Nr.	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in Euro's
OCW D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)	n.v.t.	n.v.t.
IenW23	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï	n.v.t.	n.v.t.
IenW E27B	Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden	n.v.t.	n.v.t.
SZW G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeente deel 2018	n.v.t.	n.v.t.
SZW G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_gemeentedeel 2018	n.v.t.	n.v.t.